

РОЛЯТА НА БИНАРНИЯ УРОК В ЧАСОВЕТЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА. РЕАЛИЗИРАНИ ПРАКТИКИ

Таня Недялкова Иванова-Тонкова
Френска Езикова Гимназия „Антоан Дьо Сент-Екзюпери“,
Гр. Пловдив

Резюме: Настоящата статия представя ефективността от използването на бинарния урок, в часовете за упражнение по литература, като има за цел и да покаже последствията от него върху учениците – повишен интерес към учебното съдържание и мотивация за учене, заради които учениците усвояват по-лесно учебния материал.

Ключови думи: бинарен урок, интердисциплинарен подход, мотивация, проект, работа по групи

THE ROLE OF THE BINARY LESSON IN LITERATURE CLASSES. IMPLEMENTED PRACTICES

Tanya Nedyalkova Ivanova-Tonkova

Abstract: This article presents the effectiveness of non-traditional forms of teaching, such as the binary lesson, in the literature classes, and aims to show the consequences of it on the students - increased interest in the learning content and motivation for learning, which make the students assimilate the learning material more easily.

Keywords: binary lesson, interdisciplinary approach, motivation, project, work in groups

УВОД

Една от целите на училищното образование е да бъдат формирани у учениците ценности и положителна нагласа към ученето. Ето защо, за да бъде реализирано ефективно обучение и да бъде то мотивирано е необходимо да се търсят пътища, чрез които това може да бъде постигнато. Важен фактор в съвременните образователни условия е интересът към знанието, както и осмислянето му като ценност.

За да бъде провокиран интересът на учениците към учебното съдържание по литература, те трябва да осъзнаят необходимостта от осмислянето му, от приложението на придобитите знания. Учениците се стремят да участват в часа, проявяват креативност и предлагат нетрадиционни идеи за анализ и синтез. Като имаме предвид активността на гимназистите и умението им да възприемат художествени текстове чрез бинарния урок се постига баланс между учене и преподаване; партньорски взаимоотношения между учениците и учителя по време на учебния час; интеграция между учебни предмети.

Бинарните уроци са ефективен начин и за развиване на литературни, социокултурни и комуникативни умения, които им помагат да овладеят учебното съдържание по-лесно и интересно, да разширят своята обща култура и да се подготвят за живота в динамичния и сложен свят. Този нетрадиционен, но ползотворен подход в преподаването и в реализирането на часовете предоставя възможност на учениците да се почувстват като пълноценен партньор на учителя, да развият творческия си потенциал и да обогатят емоционалната си интелигентност, а това (в крайна сметка) е една от висшите цели на образованието.

ИЗЛОЖЕНИЕ НА ПРОБЛЕМА

За да се постигне по-голяма ефективност на литературното обучение, е необходимо да се прилагат иновативни методи и форми на работа, които да отговарят на интересите и потребностите на учениците. Бинарният урок е една добра възможност учениците да усъвършенстват способностите си и да открият умения, които не са подозирали, че притежават. Този тип урок предлага свобода, като в същото време насочва към практичност. Тази нетрадиционна форма на преподаване е не само атрактивна, но канализира знанията на гимназистите в посока на приложимост, креативност и оригиналност. Посредством опита и знанията си учениците анализират, интерпретират и съпоставят художествената условност с реалността, изследват скрити кодове и послания, презентират своето художествено становище по зададен проблем.

Всички тези умения могат да се формират и упражняват по време на бинарните уроци, когато учениците работят в групи или индивидуално над конкретни задачи, свързани с два или повече предмета.

В труда си „Критерии и резултати при оценяване на въздействието на бинарните уроци“ Румяна Ангелова дава дефиниция на понятието и разглежда няколко основни момента от същността му. Тя определя бинарния урок по следния начин: „това е творчество на двама учители, което прераства в творчески процес на учениците. Защо? Защото на границата на науките е винаги интересно, защото дейностите там предизвикват висока мотивация. А това е главната цел на образованието – да увлечеш учениците, да провокираш творческо търсене и познавателна активност“ (Ангелова 2019:4). В изследването си добавят още няколко характеристики за този тип урок: „интегриране на знания от различни области с цел – решаване на общ проблем; организира се и се провежда от двама учители; провежда се в рамките на два учебни часа; сливане на процеса на усвояване на знания и формиране на умения и компетентности; по-пълно емоционално насищане чрез общуване с двама учители; постигане на двойна /бинарна/ цел: усвояване на знания и практическото приложение“ (Ангелова 2019:4). В този смисъл може да приемем, че реализирането на бинарен урок е ефективно решение за постигане на високи резултати. Чрез този тип уроци учениците осмислят връзките между отделните науки и осъзнават необходимостта от знания, които да прилагат в практическа среда.

Бинарният урок има големи предимства пред традиционните. Той е различен и интересен за учениците, те го приемат за възможност за творческа изява. Това, от своя страна, засилва и познавателния интерес от страна на учениците, и позволява активното им участие с идеи и предложения. От друга страна, чрез реализиране на повече бинарни уроци би могло да се преодолее тенденцията за „учене на парче“, при която у учениците са избледнели връзките между отделните науки и изкуства. В този смисъл бинарният урок може да попълни тези пропуски и да „оцвети“ представата за взаимовръзките в света, в който живеем.

За да търси нови пътища към успешна реализация на планираното и да стимулира учениците да се изявяват и да показват най-доброто от себе си, несъмнено учителят трябва да подходи мотивиращо. Самата идея в един час да се съчетаят знанията от две науки или изкуства е достатъчно благодатна за учениците. Това само по себе си предразполага да се даде свобода за размисъл и разгръщане на идеи. Без мотивация учениците ни не биха били продуктивни, възприемайки задължителния учебен материал, а още по-малко не биха били вдъхновени да откриват нови полета, нови теми и аспекти на изследване.

В „Нови измерения на ученето“ Здравка Костова отбелязва: „Мотивацията започва със създаване на настроение за работа (Костова 2000, стр. 126). Приятно е да обичаш това, което правиш и да съзнаваш, че то има смисъл. Най-хубавото идва, когато след като си свършил работата и си изпълнил своето задължение да кажеш: „Аз/Ние го направихме“! Решаването на проблеми освен мотивация, изисква разбиране на процеса, осъзнаване на неговото значение за ученето и перфектна организация. Когато уроците предизвикват мисленето и творчеството на учениците, те реагират с ентузиазъм, макар че такива уроци изискват много повече усилия и от тях и от учителя. Учители и ученици, учители и администратори, училище и общество – това не са противопоставящи се сили, това са аспекти на едно и също нещо“ (Костова 2017:126). Ето защо едно от основните предимства на бинарния урок е, че „обединява“ усилията на всички страни в образователния процес, като довежда до едни от основните цели на образованието – възприемане, осмисляне и прилагане на знанието.

В настоящата статия ще бъдат очертани професионалните ми наблюдения и отчетените ползи от проведен бинарен урок в час по литература с ученици от 12. клас.

През учебната 2021/2022 година в часовете по профилирана подготовка по български език и литература (модул *Диалогични прочити*) беше проведен интердисциплинарен урок, обединяващ предметните области на литературата и изобразителното изкуство. Целта на урока беше да се направи съпоставка между художествени текстове (в случая изучавани творби от български и чуждестранни автори) и картини на български и световни класици. Очакваните резултати са свързани с развиване на творческия потенциал на учениците и насърчаване на познавателния им интерес, както и младежите да осъзнаят връзките между различните науки и изкуства – какви процеси протичат, какво е посланието на творбите, как се създава и възпроизвежда сюжет.

Предварително на учениците беше поставен проект за работа по групи. Именно подобна организация на класа благоприятства провеждането на творчески дейности, поради факта, че учениците могат да си помагат и допълват със знания и идеи. В статията си „Организация на обучението. Групово обучение в часовете по словашки и по български език“ Людмила Бенчатова (2009) обръща изключително внимание на работата по групи, като отбелязва, че „обучението трябва да бъде организирано така, че учениците да придобиват знания въз основа на собствена активност“. Тя допълва и че „трябва да бъдат използвани форми на работа, които позволяват синхрон между изискването за високо качество и ефективност на обучението и индивидуалните знания и умения на ученика, като за такава възможност предлага груповото обучение – то е образователна форма, при която учениците в класа се разделят на работни колективи и в тях изпълняват задачи“ (Бенчатова 2009). Разделянето на учениците на групи може да повлияе благоприятно върху дейността им в час, да възпита у тях ценности като толерантност, отзивчивост, емпатия, отговорност, уважение, както и да развие уменията им за адаптивност, организираност, сътрудничество и комуникация.

Така група от 27 ученици беше разделена на 5 отбора, на всеки от които беше поставена задача за изготвяне на проект – паралелно разглеждане на две литературни произведения от литературата и от изобразителното изкуство и последвало откриване на

междупредметни връзки. Всеки от екипите трябваше да подбере изучено произведение от учебната програма от 8. до 12. клас и да го съпостави с картина или скулптура. За изготвянето на проекта трябваше да се представи следната информация – биографията на авторите, период, в който са творили, характерни особености на творбата както и анализ на творбата. За успешното изпълнение на проекта е необходимо и най-важното условие – паралелният „прочит“ на двете произведения, който може да бъде плод както на личната творческа интерпретация на всеки от учениците, така и на съвместната работа на екипа. Чрез своята интерпретация учениците имат възможност да проявят творчески потенциал, оригинална мисъл, откривателски нюх, критичност, аналитичност, да приложат знанията си по литература, изобразително изкуство, както и да покажат себе си като добри оратори и презентатори. Всички екипи трябваше да предложат и собствена интерпретация на творбите, както и да обосноват избора си на конкретните произведения.

За да дам пример на учениците за подобен тип дейност, самата аз избрах да разгледам паралелно литературен текст и популярна скулптура. Така обект на съпоставка в моето изложение бяха разказът „През чумавото“ на Йордан Йовков и шедьовърът на Микеланджело „Пиета“. За презентацията си се бях подготвила теоретично за живота и творчеството на Микеланджело, както и за спецификите и посланието на творбата му. За реализацията на проекта ми се възползвах от консултациите и подкрепата на колега по изобразително изкуство, като по този начин той „присъстваше“ косвено в часа. За целите на изложението си използвах мултимедийна презентация, в която на всеки слайд съпоставях отделни пунктове на двете творби: биография, период, творчество, теми, послания, паралелен прочит. Именно паралелното разглеждане беше нещото, което привнася оригиналност в проекта и предизвиква любопитство у аудиторията. Представих своята гледна точка на тълкуване на общото в произведенията, а именно финалната сцена на Йовковия разказ, която изобразява Тиха, прегръщаща в скута си тялото на мъртвия Величко. Друг момент на съпоставка е мястото на действието в разказа, което кореспондира с библейската тема на скулптурата. Тези два аспекта на диалогичност предизвикаха последвала дискусия, породиха още идеи и вдъхновиха учениците да потърсят и те сходства между произведенията на различните изкуства.

С известен успех се отличиха и ученическите проекти, в които бяха разгледани предимно български класически произведения – един от отборите беше разгледал образа на Ирина, героиня от романа на Димитър Димов „Тютюн“, съпоставяйки персонажа от текста с изображението на картината на Владимир Димитров – Майстора „Мома с ябълки“, поставяйки акцент не само върху сцената с гроздобера от романа, но и извеждайки качества като достойнство, гордост, увереност, извличайки характеристиките на българската жена и откривайки ги в двете произведения.

Интересна съпоставка на друг отбор беше тази между елегията „Да се завърнеш... („Скрити вопли“) на Димчо Дебелянов и „Градината на художника в Аржантъой“ (The Artist's Garden in Argenteuil) на Клод Моне. Учениците представиха накратко биографията на авторите, обърнаха внимание на направленията, в които творят, анализираха творбите и акцентираха върху някои близки моменти между двете: образът на къщата, възлъщаваща уюта и хармонията на дома, като светло и бленувано пространство при Дебелянов и фигурата на къщата в картината на Моне, заобиколена от красиви цветя и дървета, бяла и хубава, символизираща спокойствието и хармонията на дома. Моне изобразява и две фигури на мъж и жена, които сякаш се държат или прегръщат. Учениците интерпретираха този момент, съпоставяйки го с Дебеляновия стих „да те посрещне старата на прага“, аргументирайки сравнението си с идеята, че фигурата на жената би могла да се възприеме и като майка, която посреща своя син.

Третият отбор също представи впечатляваща интерпретация на съпоставка между литературен текст и картина, а именно стихотворението „Повест“ на Атанас Далчев и картината „Постоянството на паметта“ на Салвадор Дали. Освен представянето на авторите, спецификите на творчеството им, учениците откриха и допирни точки между двете произведения, които отново са плод на лична интерпретация. И в двете произведения присъства фигурата на часовника. Учениците аргументираха предложената съпоставка чрез идеята, че часовникът и в двете произведения може да се мисли като символ на безвремие. В „Повест“ часовникът отмерва времето на един „безследно отминаващ живот“, а при творбата на Дали може да се забележи как един от часовниците се намира върху същество, което е трудно да се идентифицира, което би могло да наведе на мисълта, че безвремието ограбва и лишава живота от смисъл, обезличава човешкото съществуване.

Друг интересен момент на съпоставка, който предложи един от отборите, беше между картината на Иван Мърквича „Ръченица“ и повестта „Немили-недраги“ на Иван Вазов, като в тази съпоставка акцентът беше поставен върху живота на хъшовете, пребивавайки в кръчмата и изобщо кръчмата като характерен топос в българската възрожденска и следосвобожденска действителност. При това сравнение кръчмата играе ролята на положително пространство, което, от една страна създава усещането за сигурност и уют (както е при хъшовете), а от друга – място на веселие и радост.

Последният отбор съпостави повестта „Бариерата“ на Павел Вежинов и картината на Марк Шагал „Полет над града“. Общ момент между двете творби е именно полетът. В повестта на Вежинов Доротей и Антони „политат“ над града, като Доротей е тази, която повежда Антони към небето. Подобен е и сюжетът на картината на Шагал. На нея са изобразени вплетените телата на двама души, мъж и жена, които летят над града. На изображението се виждат сгради, над които са извисени двамата, като това е още един общ момент за двете произведения, защото Антони и Доротей политат над града, където също виждат сгради и светлини. В картината на Шагал жената е протегнала ръка, сякаш тя контролира полета, а мъжът се е хванал за нея, оставяйки се тя да го води. Това е така и в повестта на Вежинов, защото именно Антони се оставя Доротей да му покаже небето, съгласява се да полети с нея. Тази именно съпоставка, представена на финала на часа, предизвика вълнението на аудиторията, поради факта, че двете творби изобразяват с такава близост едно и също състояние.

С радост и удовлетвореност отчитам, че учениците се справиха отлично със зададените им проекти. По време на часа младежите проявиха стройна организация, предварително бяха уговорили помежду си реда на представянето на проектите си, както и кои ще бъдат говорителите на групите. Някои ученици отговаряха за техническото изпълнение на проектите, а други бяха в ролята на презентатори. Те показаха добра подготовка, знания, проявиха отговорност, подходиха сериозно към поставената задача, демонстрираха презентационни и дигитални умения, подходиха към проекта с креативност и задълбоченост, изслужваха се и наблюдаваха с интерес представянето на другите отбори. Всичко това е важно условие не само за успешното представяне по време на часа, но и за извличане на лични ползи за всеки от учениците под формата на нови знания и затвърждаване на умения и компетентности. Възрастта, в която се намират, репутацията на интелигентни и амбициозни хора, която се опитват да защитят, както и фактът, че искат да доказват себе си и възможностите си са фактори, които засилват мотивацията им да създават и представят успешни проекти. Благодарение на интердисциплинарния подход и на това, че часът беше реализиран под формата на бинарен урок за упражнение и дискусия, имах възможността да дам свободата на учениците да изразят своята креативност и да достигнат сами до прозрението, че литературата не е „самотен остров, а е част от пъзела на изкуството. Нещо, което е

възможно учениците да разберат тогава, когато се докоснат до него; тогава, когато се им се даде свободата да излязат от рамките на статуквото и да мислят абстрактно; тогава, когато традиционните подходи биват допълнени от нетрадиционни. Именно такава форма на нетрадиционен подход е и бинарният урок.

В този смисъл, за да бъде успешно реализиран един учебен час, е необходимо и ученическата група да бъде мотивирана, а така и да бъде привлечена като ефективен партньор по време на часа. Ето защо интердисциплинарният подход, използван в часовете по литература и насочен в изготвянето на бинарен урок, би могъл да допринесе не само за насърчаване на любопитството у учениците и засилване на познавателния им интерес, но и да се превърне в средство за постигане на високи образователни резултати, изграждане на литературни и социокултурни компетентности и формиране на отношение към науката и изкуството.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на проведения бинарен урок може да се заключи, че прилагането му в час е ефективна възможност за качествено обучение по нетрадиционен и интересен начин. От една страна, засилва познавателния интерес на учениците, както и умението да не учат „на парче“, а да осъзнават обвързаността между учебните дисциплини и науките като цяло, а от друга – стимулира и насърчава участието на учениците в часовете чрез творчески идеи.

Ползите, които отчитам след протичането на часа, в който беше приложен интердисциплинарен подход, са: учениците приемат бинарните уроци като интересни, полезни и мотивиращи. Те предпочитат тази форма на провеждане на часовете, защото творят и учат едновременно, активизират стари знания, канализирайки ги в посока на създаване на ново съдържание. Реализират идеите си, създават творчески интерпретации, забавляват се и изпитват удовлетворение от себе си и успешно свършената работа.

Освен това чрез добрия пример, който учителят дава – чрез подготовката си (която изисква учителят да се информира подробно за материя, която е извън неговата научна област), както и свободата, която обучаващите се усещат при предлагане на идеи и реализирането им, учениците получават удовлетворение от това, че им се дава възможност да бъдат пълноправни партньори в образователния процес – да участват във вземането на решение какво ще се преподаде и как ще бъде преподадено, да подбират средствата, чрез които да се осъществи интересен и полезен урок, да следят нагласите и настроенията на аудиторията по време на часа и да ръководят успешното протичане на часа. Несъмнено едно от най-приятните усещания, които изпитват учениците по време на часа, е това, че предлагат нещо ново, оригинално и интересно, което до този момент не е било коментирано и изследвано, в допълнение от факта, че могат да бъдат полезни и за себе си, разширявайки знанията си, развивайки творческия си и интелектуалния си потенциал.

Едва ли би имало учител, който да не изпита гордост и удовлетвореност от това да стане свидетел на такъв творчески акт.

Библиография:

Ангелова. Р. (2019). Критерии и резултати при оценяване на въздействието на бинарните уроци, [онлайн] http://www.math.bas.bg/omi/docs/stempd/190314_STEMPDNet_RA.pdf [посетен на 02.04.2023]

Бенчатова. Л. (2009). Организация на обучението. групово обучение в часовете по словашки и по български език. Български език и литература (електронна версия), 2009, № 1 Електронно списание LiterNet, 16.05.2009, № 5 (114) [онлайн] https://litenet.bg/publish14/1_benchatova/organizaciia.htm [посетен на 08.04.2023]

Костова. З. (2017). Нови измерения на ученето: Синтез на иновации и традиции. Пловдив: ИК „Макрос“